Wstęp

DOI: 10.19195/2084-4107.10.1

Dokonujący się na przełomie XIX i XX w. rozwój turystyki popularnej i masowej, związany w poważnym stopniu z upowszechnieniem się nowych środków transportu, nade wszystko kolei żelaznej, przyczynił się do radykalnych przeobrażeń górskiego krajobrazu. Widokówki wysyłane w tym czasie ze znanych kurortów alpejskich, karpackich, sudeckich coraz częściej przedstawiały zdobycze cywilizacyjne, gwałtownie przeobrażające pierwotny krajobraz górski. W wielu przypadkach były one skuteczną reklamą nowoczesnej infrastruktury turystycznej, przede wszystkim schronisk i różnego typu kolejek górskich, umożliwiających osobom niezdolnym do pokonywania trudów wędrówki wymagającej dobrej kondycji fizycznej swobodny dojazd do atrakcyjnych miejscowości turystycznych, a także szybkie, spektakularne osiągnięcie widokowych szczytów bez większego wysiłku.

1. Kolejka zębata na Schafberg — rok uruchomienia 1893

Nie ulega wątpliwości, że ze względu na ekspansję zdobyczy cywilizacyjnych naruszających naturalny ekosystem górski i drastycznie zmieniających estetykę górskiego krajobrazu przełom XIX i XX w. był momentem krytycznym,

kończącym okres sentymentalno-romantycznej fascynacji „okropnym urokiem dzikości” górskiej przyrody oraz kontemplacyjnego, elitarnego stylu przeżywania jej wzniosłego piękna i rozpoczynającym proces udostępnienia gór jako atrakcyjnych obszarów rekreacyjnych szerokim kręgom turystów, pochodzącym z różnych warstw społecznych, grup etnicznych i narodowościowych, co w niektórych przypadkach wiązało się również z rozwojem nowych postaw wobec gór oraz rozmaitych form ideologizacji i zawłaszczania górskiego krajobrazu.

2. Dworzec kolejowy w Bad Ischl

Być może to właśnie ów nieodwracalny proces ekspansji zdobyczy cywilizacji na obszarach górskich, jako zwiastun przyszłej degradacji unikatowych zespołów krajobrazowych, stał się poniekąd przyczyną wzrostu fascynacji górami w literaturze i sztuce tego okresu i ich szczególnej, estetycznej i semantycznej, waloryzacji w modernistycznej refleksji literackiej i filozoficznej. Krajobraz górski, stając się na przełomie wieków istotnym źródłem inspiracji artystycznej, bywał przez twórców tego okresu interpretowany jako przestrzeń wolności, kołębka kultury i religii. Warto w tym kontekście przytoczyć mało dzisiaj znany fragment wspomnieniowego szkicu Franciszka Siły Nowickiego, młodopolskiego poety, którego twórczość kojarzona jest z początkiem Młodej Polski Tatrzańskiej:

Wielkie góry wywoływały zawsze przejmujące wrażenie w umyśle ludzkim. Zetknięcie się z tymi niezmiennymi dziełami przyrody, widok owoców jej tytanicznej twórczości i potęgi, oddalenie od wszelkich form

społecznego życia, a zbliżenie do nieskończoności przestrzeni i czasu wyżłabiają piętno pewnego upokorzenia na dumnych myślach Prometeuszowych pokolenia ludzkiego.

A równocześnie — rzecz dziwna — wypiętrzają te same myśli ku niedoścignionym wysokościom. Tu łatwo wyrozumieć, dlaczego zaczątki najstarszej filozofii i religii urodziły się w olbrzymich górach Indii, gdzie niby w świątyni, której kolumnami były lodowe wierzchołki sięgające granic wiecznej zimy, podpierające niezmierzone sklepienia błękitnej przestrzeni, raz pierwszy zabrzmiały święte pieśni wedyjskie o nieskończoności.

Tam wytrysnęło źródło, z którego potoczyła się wielka rzeka rozwoju filozofii i religii mnogich narodów¹.

Niniejszy, dziesiąty, tom „Gór – Literatury – Kultury” zawiera wybór szkiców i rozpraw w dużej części koncentrujących się wokół zjawisk kulturowych, społecznych i artystycznych z przełomu XIX i XX w. symptomatycznych dla nowoczesnego widzenia i eksplorowania gór oraz krajobrazu górskiego ze szczególnym uwzględnieniem Alp, Sudetów i Karpat, a także innych wzniesień i wyniosłości, pełniących istotne funkcje w perspektywie regionalnej i miejscowej (Kaszuby, wschodnie regiony dawnej Polski). Znajduje się w nim również zespół szkiców poświęconych Stanisławowi Witkiewiczowi i Stanisławowi Ignacemu Witkiewiczowi, jako twórcom patronującym Młodej Polsce Tatrzańskiej, szczególnie związanym z Tatrami i Zakopanem, gdzie w roku minionym (2015) uroczyste obchodzony był rok Witkiewiczowski.

Wrocław, 22 października 2016
Ewa Grzęda

¹ F. Nowicki, *Wycieczka w Tatry*, „Świat” 1888, nr 24, s. 570.